

Một sân khấu tuồng hát ở Sài Gòn, đầu thế kỷ XX

Mùa xuân 1760, chúa Nguyễn Phúc Khoát cho người vào Trấn Biên gọi những "con hát" (Hát bội) ra Phú Xuân để biểu diễn cho chúa xem. Sau khi Gia Long lên ngôi, Lê Văn Duyệt được phong làm Tổng trấn Gia Định thành, năm 1812 bộ môn Hát bội bước vào thời kỳ cực thịnh vì Lê Văn Duyệt cùng các viên quan thuộc hạ rất thích hát bội, họ cho thành lập những ban hát gồm nhiều diễn viên giỏi được mang vào quân ngũ có ăn lương và tiền thưởng riêng. Nhiều vở tuồng hay thời đó còn được lưu truyền tới ngày nay như: "San Hậu", "Tam quốc chí", "Chinh Đông", "Chinh Tây".

47. - SAIGON. - Troupe théâtrale annamite

HÁT BỘI Ở NAM KỲ

Ba năm sau loạn Lê Văn Khôi bị diệt, hầu hết các diễn viên Hát bội theo Lê Văn Khôi bị giết, chỉ còn một số nhỏ trốn thoát được. Sau đó triều đình còn cấm Hát bội miền Nam, các quan không dám lập ban hát trong dinh để tiêu khiển nữa. Từ đây, Hát bội đi đến tình trạng suy đồi.

(Xem tiếp trang 39)

Trang phục trong vở "Thanh xà, Bạch xà"

Trang phục hát bội, 1866

Diễn hát bội ngoài trời ở Sài Gòn
vào cuối thế kỷ XIX

Một diễn viên hát bội trình diễn ở
Hội chợ Paris 1889

Tuồng hát bội diễn ở Marseille năm 1906.

Théâtre Annamite - La Femme infidèle au Tribunal de l'Enfer

Một diễn
viên hát bội
trình diễn
ở Hội chợ
Paris 1889

Đoàn hát bội ở hội chợ triển lãm
thuộc địa Marseille 1906

33. Marseille. - Exposition Coloniale 1906
Troupe du Théâtre Indo-Chinois

Diễn viên hát bội, 1889

con tàu cổ ở vùng biển Việt Nam, Bảo tàng Lịch sử Việt Nam, H., 2000, tr.16.

18. Từ những quan điểm, nội dung nêu ra trong bộ sách *Lịch sử chế độ phong kiến Việt Nam* xuất bản năm 1960, đến năm 2012, bộ sách *Lịch sử Việt Nam*, 4 tập, Nxb. Giáo dục, H., 2012, trong đó Tập 1 do GS. Phan Huy Lê (Cb.) - Phan Đại Doãn - Lương Ninh - Nguyễn Quang Ngọc - Trần Quốc Vương; và Tập 2: Phan Huy Lê (Cb.) - Nguyễn Thừa Hỷ - Nguyễn Quang Ngọc - Nguyễn Hải Kế - Vũ Văn Quân... đã cập nhật nhiều nguồn tư liệu đồng thời thể hiện nhiều nhận định, đánh giá, cách tiếp cận mới về lịch sử Việt Nam tổng quan cũng như hải sử nước ta.

19. Phan Huy Lê: *Công cuộc khôi phục thống nhất quốc gia cuối thế kỷ XVIII đầu thế kỷ XIX*, trong: *Mấy vấn đề sử học Việt Nam cần*

làm sáng tỏ, Nxb. Hồng Đức - Tạp chí *Xưa&Nay*, H., 2018, tr.7-24.

20. Có thể xem Phan Huy Lê - Phan Đại Doãn: *Khởi nghĩa Lam Sơn và phong trào đấu tranh giải phóng đất nước vào đầu thế kỷ XV*, Nxb. Khoa học Xã hội, H., 1965, 1969; *Một số trận quyết chiến chiến lược trong lịch sử dân tộc*, Nxb. Quân đội Nhân dân, H., 1976, 1998, 2004...

21. Phan Huy Lê: *Lời giới thiệu công trình “Chủ quyền của Việt Nam ở Hoàng Sa, Trường Sa - Tư liệu và sự thật lịch sử”*, tác giả Nguyễn Quang Ngọc, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, H., 2017; Lâm Thị Mỹ Dung - Đặng Hồng Sơn (Cb): *Khảo cổ học biển đảo Việt Nam - Tiềm năng và triển vọng*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, H., 2017; Nguyễn Văn Kim: *Vân Đồn - Thương cảng quốc tế của Việt Nam*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà

Nội, 2014; Nguyễn Văn Kim (Cb.): *Người Việt với biển*, Nxb. Thế giới, H., 2011...

22. Phan Huy Lê: *Giá trị Châu bản triều Nguyễn*, trong: *Di sản văn hóa Việt Nam dưới góc nhìn lịch sử*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, H., 2015, tr.620-639.

23. Phan Huy Lê: *Nhận thức của nhà Nguyễn về vị trí trọng yếu của Hoàng Sa, Trường Sa*, trong *Di sản văn hóa Việt Nam dưới góc nhìn lịch sử*, Sđd, tr.652.

24. Phan Huy Lê: “Nhận thức của nhà Nguyễn về vị trí trọng yếu của Hoàng Sa, Trường Sa”, *Di sản văn hóa Việt Nam dưới góc nhìn lịch sử*, Sđd, tr.656.

25. Phan Huy Lê: *Chế độ ruộng đất và kinh tế nông nghiệp thời Lê Sơ*, Nxb. Văn Sử Địa, H., 1959; *Tình hình khai mỏ dưới triều Nguyễn*, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*, số 51 & 52, 1963...

Hát bội ở Nam kỳ

(Tiếp theo trang 34)

Khi Pháp đặt nền đô hộ tại miền Nam vào năm 1874, bộ môn Hát bội mới bắt đầu được phục hồi trở lại và đã có những ban Hát bội được đưa sang Pháp để dự những cuộc hội chợ triển lãm Quốc tế vào cuối thế kỷ XIX. Hát bội tiếp tục thịnh hành tại miền Nam cho đến khoảng năm 1925 - 1930 thì phải nhường cho bộ môn cải lương. Tuy nhiên, từ đó cho đến nay, mỗi năm vào dịp tế lễ hoặc cúng kỵ yên tại các đình, miếu thờ thần thánh thì vẫn không thể thiếu các gánh Hát bội được mời để cúng tế và hát chầu cho dân chúng coi.

Trong khoảng thời gian cuối thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX, nghệ thuật Hát bội tại miền Nam ngày càng suy kém vì diễn viên thiếu khả năng diễn xuất, hát không đúng hơi, đúng giọng, không có tuồng tích mới. Ngoài ra, với sự ra đời của nhạc tài tử cùng với sự tiếp xúc nền nghệ thuật trình diễn Tây phương như thoại kịch, nhạc thính phòng, tân nhạc, nhạc kịch và sau này với sự ra đời của cải lương, Hát bội hầu như bị đi vào quên lãng.

Nguyễn Tuấn Khanh

THÉÂTRE DE PHƯỚC-XƯƠNG
Rue Bourdais, SAIGON

Tôi thứ bảy tuần này, là ngày 14 Janvier 1911, nhằm ngày mười bốn tháng chạp Annam có mây ông và mây thầy hát tiên thường tại rạp hát Cô-Ba nên định hát ba xuất tuồng hay và vui lắm; xin lịch-vị thừa lúc trống đang tỏ rạng hãy đến xem chơi cho vui.

XUẤT ĐÀU
CHINH-TÂY.— Bạch-hồ-quan

XUẤT GIỮA
MAI-LƯƠNG-NGỌC (tiếp theo).

Đào mắt trâm, kếp nhóm bịnh, lớp này cụp lăm.

XUẤT CHỐT
TÔNG-NHẠC-PHI.— Lữ-Cang đạp chông

Lúc Ông Nhạc qua đó, hay lăm bạn Chợ lớn ra hát giúp nên mây vai đều xứng vai lăm.

Trois, 310 Pannplars
Saigon 13 Janvier 1911
P. Phatou

Quảng cáo của gánh hát bội Phước Xương của cô Ba Ngọa năm 1911 không có đề tên đào kếp